

Aynaz Rəsulova¹
GI DE MOPASSAN YARADICILIĞINDA “ORLYA”NIN YERİ

*“Mən ədəbi həyata meteor kimi girdim
və ildırım kimioradan yox olacağam”.*

Guy de Mopassan

Gi de Mopassan məşhur fransız yazıçısıdır, onun əsərləri Fransa'nın əsl ədəbi xəzinəsidir. Əsərində yazıçı hər bir qəhrəmanın həyatına xas olan psixoloji məqamlar prizmasından insanın şəxsiyyətini açmağa çalışıb. Mopassan öz hekayə və povestlərində onu əhatə edən dünyanın bütün gözəlliklərini çatdırır, eyni zamanda ona da xas olan pisləklərə malik olduğunu vurğulayırdı.

13 yaşında semiariyada oxuyan zaman Guy ilk şeirlərini yazıb, özünü sınayır:

*“Həyat qaranlıq qılıncın arxasında köpüklü cığırdır,
Ya da qayanın yetişdirdiyi kövrək anemon,
Günəşli qumda qaçan quşun kölgəsi,
Uzaqlarda boğulan dənizçinin boş çağırışı.
Həyat yersiz bir şüa ilə işqlənən bir dumandır,
Dua üçün bizə verilən yeganə andır.”*

Gi de Mopassan seminariyadan sonra Qay Ruen Liseyinə ritorika sinfinə daxil olur. O, şeir yazmağa davam edir və bir gün onu kurort Etretat şəhərindən gələn və bir qadın kimi onun marağına səbəb olan parisli qadına təqdim edirlər.

Onu qeyd etmək ki, bu Mopassanın bütün sonrakı həyatında, daha doğrusu, qadınlara münasibətində iz qoyan bir hadisə kimi baş verdi. Belə ki, Gi de Mopassan axşam həmin qadının yanına gələndə qadının onun şeirlərini oxuduğunu və onlara güldüyünü eşidir. Gənc Gi de Mopassan bu təhqiri heç vaxt unuda bilmir. Başqa qadınlarla da rəftarında həmin əzabları bağışlamadı. Daha sonra Mopassanın həkimlərindən biri, doktor Çarlz Ladam yazığının qadınlara münasibətini “erkən travma”, gəncin ruhunu sarsıdan ciddi məyusluq kimi izah etmişdi.

Yazığının ən diqqət çəkən əsərlərindən biri də “Orlya”dır. “Orlya” hekayəsi Gi de Mopassanın mistisizm və psixologizmlə hərtərəfli hopdurulmuş hekayəsidir. Hekayədə baş qəhrəman Orlyanın faciəvi həyatında bəhs edilir.

Əsərdəki təsvir belədir: adi bir Fransa vətəndaşının evində izah olunmaz hadisələr baş verməyə başlayır. Sahib müəmmalı hadisələrin səbəbini öyrənmək üçün uğursuz cəhdlər edir.

Gündəlik şəklində yazılan povestin baş qəhrəmanı - aristokrat, subay və burjuadır. Povestin baş qəhrəmanı öz fikirlərini bölüşür, o, əziyyət çəkir.

Bu əziyyət onlar o, “möhtəşəm üç dirəkli” Braziliya gəmisini görəndə və mexaniki olaraq ona əl yelləyərək gəmidə olan fəvqəltəbii bir şeyi evinə dəvət edəndə başlayır.

Ətrafında “Orlya” adlandırdığı bir şeyin varlığını hiss edir. “Orlya”nın verdiyi işgəncə tezliklə nəticələr verir: əsərin qəhrəmanı “şiddətli qızdırmadan” əziyyət çəkir və yuxusu pozulur. O, kabuslardan oyanır, tərləyir, kiminsə onu seyr etdiyini, “sinəsinin üstündə oturduğunu” hiss edir.

Əsər boyu “Orlya” onun zehninə sahib çıxdığı bir vaxtda baş qəhrəmanın dəliliyi, daha doğrusu, yadlaşma hissi sorgulanır. Başlanğıcda dastançı özü içmədiyi bir stəkan suyu boş tapdıqdan sonra dəli olub-olmadığını düşünür. Tezliklə anlayır ki, ağılı başındadır və ətrafdakı reallıqdan xəbərdardır. “Orlya”nın varlığı getdikcə daha dözülməz olur: onu “baxır... baxır... idarə edir”.

Povestin baş qəhrəman Orlyadır. Povestin baş qəhrəmanı Orlya Sena çayının sahilinə gəzməyə gedərkən həyatının hər gününü şəxsi gündəliyinə yazmaq qərarına gəlir. Bu anda o, əsl xoşbəxtliyi yaşayır: çayın sakit dalğaları, may təbiəti - bütün bunlar onun daxili aləmini dəyişir [1].

Gənc oğlan baxışlarını çay boyunca üzən Braziliya gəmisinə çevirir, onun əzəməti ətrafındakı dünyanı daha da dəyişir.

Lakin bir neçə gündən sonra onun xoş əhval-ruhiyyəsi əhval-ruhiyyəsi əsəbi vəziyyətə keçir. Hekayənin baş qəhrəmanı Orlya bu yaxınlarda ona rahatlıq və istilik verən şeylərdən qıcıqlanır. Bu depressiya bir neçə gün ərzində qızdırma ilə müşayiət olunur.

Xəstəyə çağırılan həkim xəstədə heç bir narahatedici əlamət aşkar etmir. Həkim getdikdən sonra baş qəhrəman qapalı vəziyyətdə olanda onun üçün daha asanlaşdığını başa düşür, digər insanlarla ünsiyyətini məhdudlaşdırır.

O, narahatedici yuxulardan əziyyət çəkməyə başlayır: naməlum şəxs onun yatağına gəlir və onu boğmağa çalışır. Səhər baş qəhrəman gecələr bir damcı su içməsə də, səhərə yaxın su qrafinin boş olduğunu görür.

Bu fakt ona ilkin olaraq vəziyyətinin səbəbini təhlil etməyə imkan verir, gənc adam yuxuda gəzintidən əziyyət çəkdiyini düşünür və bu onun həlsizliyinin və kabuslarının səbəblərini gizlədir. Hökmünün doğruluğuna əmin olmaq üçün gənc gecə qrafinini bağlayır, lakin səhər görür ki, mantar yerdədir və içində su yoxdur. Baş qəhrəman Paris salonunda hipnoz seansları təşkil edən əmisi oğlundan kömək istəməyə qərar verir.

Seanslarda ona məlum oldu ki, gənc onun yanında bir növ açılmamış sirt hiss edir, lakin duyğuları və dünyanı qavrayışı qeyri-kamil olduğundan onu tanıya bilmir.

Evə qayıdan gənc başa düşür ki, getdikcə pisləşir; depressiyasına həlsinasiyalar əlavə olunur: ona elə gəlir ki, kiminsə görünməz əli gül kolundan çiçəklər qoparır, sonra yox olur [1].

Qəhrəman gecələrin birində yenə yanında başqa bir dünya qüvvəsinin olduğunu hiss edir və uzun müddət ona əzab verən çağırılmamış qonaqla tanış olmaq qərarına gəlir. Məxluqla həvəslə əlaqə qurur və ona Orlya deməyi əmr edir.

Bir neçə gün sonra gənc bir qəzet yazısına rast gəlir ki, Braziliyanın San-Paulu şəhərinin sakinləri qaranlıq, görünməz bir qüvvə tərəfindən təqib olunduqlarını iddia edərək kütləvi şəkildə dəli olurlar. Bu qüvvədə gəncə işgəncə verən Orelı tanıyır.

Baş qəhrəman əmindir ki, Orlyə məhz onun yanına may ayının birində gəzintidə gördüyü gəmidən gəlib. Mistik təqiblərdən xilas olmağa çalışan gənc qulluqçuları ilə birlikdə evini yandırır [1].

Bir dəqiqə sakitləşən baş qəhrəman Orlyanın evlə birlikdə öldüyünü başa düşür. Amma bu gücün yer oduna tab gətirə bilməyəcəyi barədə qəfil fikir qəhrəmanı intihara sövq edir.

Göründüyü kimi, Gi de Mopassanın əsərlərində obrazların psixoloji durumunun, psixologiyasının və mənəviyyatının açılmasında daxili fikirlərdən gen-bol istifadə olunub. Onun Orlyə” povestinin timsalında daxili monoloqlardan necə yerli-yerində istifadə olunması heyranəmizdir. Qeyd edək ki, yazıcının hədəfi obrazın psixologiyasını anlamaqda, onun mənəvi dünyasına daha yaxından bələd olmaqda oxucularına yardım etmək olub. Mopassan qəhrəmanını təkcə bioloji varlıq kimi görmürdü, onun qəhrəmanı hər şeydən əvvəl psixoloji varlıq idi. Odur ki, psixoloji təhlil Gi de Mopassanın roman və novellalarının əhəmiyyətli bir hissəsini təşkil edib. “Psixologizm, ilk növbədə, bədii-estetik dəyərə malikdir, müəllifin aksiologiyasının, dünyagörüşünün göstəricisidir. insanın daxili aləmi ədəbi nöqteyi-nəzərdən özünəməxsus şəkildə şərh edilir və qiymətini alır”[2]. Psixoloji əsəri “daxildəki insanın” və ya insanın iç dünyasının hekayəti də adlandırmaq olar. Psixologizm bədii texnikasında obrazın mənəviyyatının və psixologiyasının açılmasına nail olmaqda müəllifə yardımçı olan ən münasib üsullardan biri daxili monoloqlardır, yəni obrazın özünün-özünə ünvanladığı və ya özünə xitabən səsləndirdiyi, beynindən keçirdiyi fikirlərdir. Oxucu qəhrəmanın daxili dünyasını bir çox hallarda “xarici” nitq ilə deyil, daxili monoloqun vasitəsilə kəşf də bilər. Obrazın hisslərinin və düşüncələrinin ifadəsi olan daxili monoloqu şifahi nitqin səssiz növü kimi də dəyərləndirmək olar. Eyni zamanda şüur axını adlanırlar bu nitq formasının personajın ən intim düşüncələrini, duyğularını və hətta ötəri hisslərini oxucuya açır. Elə buna görədir ki, qəhrəmanın xarakterinin açılmasında hiss və təəssürlərin, şüurlu və şüursuz olanların bir-biri ilə çulğalaşdığı daxili monoloqun rolu əvəzsizdir. Müəllif personajın psixoloji portretini təfərrüatı ilə göstərmək üçün belə bir üsuldən yararlanır. Qəhrəmanın ruhi aləmindəki yaşantıların, xatirələrin canlandığı daxili monoloq vasitəsi ilə onun psixikası və iç dünyası haqqında aydın təəvvür yaranır. Daxili monoloq hər hansı bir insanın özünü sakitləşdirmək, təsəlli vermək, davranışını dəyərləndirmək vasitəsi ola bilər. Ağır psixoloji durumlarda insan düşdüyü vəziyyəti dəyərləndirərək ondan çıxış yolu axtarmaq üçün ürəyində özü ilə danışır. “Daxili monoloqunu”, “daxili nitqini” və ya “daxili sözlərini” izlədiyimiz təhkiyyəçi personajı öyrənərkən görürük ki, “hər bir halda söhbət birinci şəxsdən gedir”[4]. Daxili monoloq qəhrəmanın nitqinin üslubi və psixoloji xüsusiyyətlərinin özündə daşıyan bir çıxışdır.

Ədəbiyyat:

- Виктория Лебедева. Короткий век великого ги де мопассана: от рождения в средневековом замке до смерти в сумасшедшем доме. <https://dzen.ru/a/ZNDXwJ6kWGjMa3bj>
- Ю.И.Данилин. Мопассан-романист (предисловие к романам "жизнь" и "Милый друг"). <https://ocr.krossw.ru/html/mopassan/>
- 2.Польшак А.Л.ПСИХОЛОГИЗМ У ТВОРЧЕСТВ Ф. МОПАССА. http://ebooks.grsu.by/psihologizm_lit/5-poetika-psikhologizma-
- <https://nado5.ru/e-book/mopassan-orlya>
- Du monologue intérieur ala sous-conversation éditions a.-g. Nizet 3bis place de la Sorbonne Paris 1978.
- Gi de Mopassan. Seçilmiş əsərləri, Şərq-Qərb, Bakı, 2010. səh.221

Gi de Mopassan yaradıcılığında “Orlyə”nın yeri

Xülasə

Yaradıcılığının əsas mövzu hədəfi 1870-ci illər Fransa-Prussiya müharibəsi hesab edilən Henri Rene Albert Gi de Mopassan “kiçik hekayələr nəhəngi” adı ilə bərabər, “altı kiçik roman böyüyü!” deyiminin də daşıyıcısıdır.

Müasirləri onun “ənənəvi Fransa”da bu dərəcədə seçkinlik və qəribəliklərinin bir ucunu da “anlaşılmazlıqlar və ipə-sapa yatmazlıqlar mücəssəməsi” Qustav de Mopassanın ailəsində dünyaya gəlməsinə bağlayırmışlar. Ailəsindən başqa “hər şeydə-hər sahədə ustad” kimi tanınan Qustav nəhayətdə bu ailəni atıb getmiş və Gi qardaşı Hreve ilə anasının himayəsində ağlasığmaz çətinliklər yaşamalı olmuşdu. Xoşbəxtlikdən, bu ana Ginin gələcək aləmi üçün özül obrazı olub; klassik ədəbiyyat maraqlısı olan bu qadın Mopassanın bioloji həyatına dayaq, psixoloji-filoloji aləminə mayak rolu oynayır.

Aşar sözlər: Gi de Mopassan, yazıçı, Orlyə, hekayə, baş qəhrəman

Place of "Orly" in the genius of Guy de Maupassant

Summary

Henri Rene Albert Guy de Maupassant, whose main subject is the Franco-Prussian War of the 1870s, has been called “a giant of little stories” and “six great little novels!” is also the bearer of the saying.

One of the ends of his elitism and oddities in “traditional France” was explained by his contemporaries that he was born into the family of Gustave de Maupassant, “the embodiment of misunderstandings and sleepless nights.” Apart from his family, Gustav, reputed to be “a master in everything, in every field,” finally left this family and was forced to endure unimaginable difficulties under the tutelage of his brother Greve and his mother. Fortunately, this mother became the basis of the future world of Gi; This woman, interested in classical literature, plays the role of support for Maupassant's biological life and a beacon for his psychological and philological world.

One of the writer's most remarkable works is “Orlyə”. This story is a story by Guy de Maupassant, thoroughly imbued with mysticism and psychologism. The story tells about the tragic life of the main character Orly.

Key words: Guy de Maupassant, writer, Orlyə, story, main character.

Место «Орли» в творчестве Ги де Мопассана

Резюме

Анри Рене Альберт Ги де Мопассан, главным предметом творчества которого считается франко-прусская война 1870-х годов, называют «гигантом маленьких рассказов» и «шестью большими маленькими романами!» также является носителем поговорки.

Одним из концов его элитарности и странностей в «традиционной Франции» современники объясняли то, что он родился в семье Гюстава де Мопассана, «воплощения недоразумений и бессонных ночей». Помимо своей семьи, Густав, слывший «мастером во всем, в каждой области», окончательно покинул эту семью и вынужден был испытывать невообразимые трудности под опекой брата Гreve и матери. К счастью, эта мать стала основой будущего мира Ги; Эта женщина, интересующаяся классической литературой, играет роль опоры биологической жизни Мопассана и маяка для его психологического и филологического мира.

Одно из самых замечательных произведений писателя – «Орля». Эта повесть — рассказ Ги де Мопассана, насквозь пронизанный мистикой и психологизмом. История повествует о трагической жизни главной героини Орли.

Ключевые слова: Ги де Мопассан, писатель, Орля, рассказ, главный герой.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova